

Joó Mária

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Hogyan lettem feminista?

Szocialista iskola, patriarchális család - emancipált feleség, egyenjogú házastársak

Utólag visszatekintve mindig is feminista voltam, amióta az eszemet tudom, csak nem használtam ezt a megjelölést arra a biztos tudatra, hogy egyenlő jogú, értékű vagyok - a másik nemmel, bárkivel. A szocialista világban, iskolában ez természetes volt, még ha otthon a családban nem feltétlenül ezt láttuk a szüleink között. Arra élénken emlékszem, hogy otthoni jelenetekben mélyen felháborított, hogy egy férj, a „pénzkereső családfő” ti. apám helyre utasítja az eltartott feleséget, a „háztartásbeli” anyámat-t, mondván „Nem te keresed a pénzt, ne szólj bele, mire költjük!” Anyám megalázását látva akkor határoztam el, -úgy 10-12 éves koromban- hogy velem nem fordulhat elő, hogy valaki ezt mondhasssa nekem! Nekem is lesz fizetésem, így nem leszek ráutalva egy férj keresetére! Mi más ez a szilárd meggyőződés a női egyenjogúságról, mint feminizmus, amelynek alapja a saját kereset? Így saját tapasztalatom alapján érthető, hogy később, az egyenjogúság komoly próbája, a házasság, gyerekvállalás helyzetében eszembe se jutott, hogy ne felezzünk meg minden háztartási munkát, elvégre az én tudományos ambícióim, egyetemi óráim ugyanolyan fontosak, mint a férjemé! Talán mellékes, de ebben nem vagyok biztos, hogy egészen az érettségiig lányosztályba jártam, így nem láthattam, hogy a fiúkhoz képest másként bántak volna velem, miért is gondoltam volna, hogy nem vagyok olyan fontos, értékes, mint egy fiú?

Ebben a személyes szocialista gyerek-és ifjúkorban rejlik a posztoszocialista (posztfeminista?) jellemző vonás, a gender blindness (nemi vakság) és ambivalencia a feminizmus kérdésében. Erről a rendszerváltás után számos angol nyelvű feminista szöveggyűjteményben olvashatunk, ti. ambivalencia egyrészt az egyenlőség társadalmi tudata, ill. esetleges családi hierarchia személyes tapasztalata között. Ezért úgymond nem volt szükségünk feminizmusra, mert egyenlőek voltunk, mint szocialista emberek, másrészt mégis akad mit tenni még a tényleges egyenlőség eléréseért, a feminista célok teljes megvalósításáért, ha jobban belegondolunk! Belegondoltam, mert megkérdeztek!

Szükség volt-e feminizmusra a rendszerváltás után?

A konkrét kérdést 1990-ben tette fel a bécsi egyetemen Herta Nagl filozófiaprofesszor és feminista néhány környező országokból meghívott tudós nőnek, a rendszerváltást kísérő nagy érdeklődési hullámban. Hana Havelkovára (Prága), Etela Farkasovára (Pozsony) emlékszem, akik később cikkekben is megírták véleményüket a régió és a feminizmus kérdését bemutató angol nyelvű szöveggyűjteményekben. Az én válaszom a kérdésre nemleges volt: hiszen nálunk a nők egyenlősége megvalósult, nincs szükségünk ehhez feminizmusra-mondtam. Minden nő vállalhat munkát, ebben a gyermekvállalás sem akadály, létezik ingyenes gyermekellátás, (bölcsőde, óvoda), 3 éves GYES, ezzel ellentétben tudtam, hogy a nyugati országokban pl. Németországban csak délig működik az óvoda, nincs hosszú szülési szabadság, GYES, stb., vagyis ott nyilván szükség van a feminizmusra. De azért elgondolkodtam a kérdésen, hogy tényleg minden szempontból, ténylegesen egyenlőnek tekintenek engem, mint nőt például az egyetemen? Rá kellett jöjjenek, hogy nem! Hiszen emlékeztem, hogy egy tekintélyes professzorunk szerint azért nem érdemes nőket felvenni tanársegédnek az egyetemre, mert szülni fognak és így nem várható tőlük megfelelő/egyenlő tudományos teljesítmény a férfakkal. Ő nem is alkalmazott nőket. Én mégis véletlen csoda folytán végzés után bekerültem egy tanszékre, igaz, akkor és ott éppen egy női vezető intézte az ilyen ügyeket – tehermentesítve a professzort, hogy ő csak a tudományával foglalkozhasson. Ez a hetvenes években történt, amikor pályám szerencsés indulásában az egyetemi állás mellett még egy külföldi ösztöndíjat is elnyertem, ami révén a tübingeni egyetemen tanulhattam közel 2 évig. Ettől szinte szárnyakat kaptam, annyira boldog voltam, hogy kiemelkedő Platón-kutatóknál tanulhatok és a nagy filozófusok Hegel, Schelling és Hölderlin szelleme lebegett a kisváros 3-400 éves házai felett, ahol tanultak, éltek! Az eufória érzése később is megmaradt, amikor csak visszatértem Tübingenbe. Az első időkben, a hetvenes évek végén, még nem foglalkoztam a feminizmussal.

A tudomány (filozófia) férfiközpontú

A nemek filozófiai relevanciája, mint kérdés számomra a kilencvenes évek elején merült fel: mit gondol a nőkről a filozófia, egyes filozófusok? Azt tudtam, hogy létezik feminista filozófia, de vajon mivel foglalkozik? Kaptam is egy ilyen című kötetet Herta Nagltól (1990), ő szerkesztette, filozófiatörténeti, etikai stb. tárgyú írásokkal- és benne Heller Ágnes egy cikkével! A következő években lettem tudatos feminista filozófus- és természetesen a hallgatóimnak is tovább adtam a sok érdekes újdonságot, -de

nem minden volt örvendetes, főleg a klasszikus szerzők újraolvasása a nemek szempontjából igen frusztráló élmény volt: a nőket a filozófusok is többnyire lenézték, vagy figyelembe se vették. Kevés kivétel akadt mint kedvenc filozófusom Plátón, aki belőlük is azonos értékű és szerepű állampolgárokat akart nevelni az ideális állam számára, tehát feminista volt! Ez a lehetőség megragadta a figyelmemet.

A feminista tudás megszerzése: feminista nővérség, könyvek, könyvtárak

Erre elsősorban a külföldi könyvtárak nyújtottak lehetőséget, hiszen nálunk ilyen témájú könyvek is alig akadtak, kivéve esetleg egy-egy angol szakos kolléga otthoni könyvtárát! Gazdag külföldi könyvtárakban olvasásra elég sok időm volt, egy újabb hosszú ösztöndíj jóvoltából.

1991-93 között két évet töltöttem Németországban (Wuppertal), vagyis kinyílt számomra a nemzetközi tudományos világ, nagy könyvtárak, konferenciákra való részvétel lehetősége! Így 1991-ben sikerült eljutnom Amszterdamba, a filozófusnők nemzetközi szervezete (IAPh) rendezte konferenciára, amiről Bécsben Herta Nagl professzortól hallottam, aki az akkori vezetők egyike volt. Nagy, felemelő élmény volt több száz feminista filozófusnőt látni és hallani, közülük többekkel barátságot kötöttem. A kilencvenes évek elején a német filozófiai tanszékeken is új területnek számított a feminista filozófia, hiszen a filozófia a férfidominancia utolsó bástyája a mai napig az USA-tól Franciaországon át Magyarorszáig. Ösztöndíjam ugyan nem erre a témára szólt, de sok mást is tanultam a német fenomenológia-hermeneutika fellegrájának számító wuppertali, Bochumi Egyetemen. Többek között az ottani kolléganőkkel közösen csináltunk egy feminista filozófiával ismerkedő szemináriumot, ahol én a Plátón-kutatás terén néztem utána a feminista értelmezéseknek. Ennek a munkának lett a gyümölcse a kandidátusi disszertációm német nyelven, a platóni erősz-elmélet nemi szempontú elemzése. Egy része magyarul olvasható a Magyar Filozófiai Szemlében (Joó 1996), ahol a platóni erősz homo-, heteroszexuális vonatkozásait elemeztem filozófiai szempontból, feminista értelmezéseket vizsgálva Freudtól, Kristeván át, Irigaray-ig.

A feminista nővérség révén sok könyvhöz jutottam: egy svájci filozófusnő, Effie, egész zsákkal küldött, amikor nyugdíjba ment, vagy Iris M. Young (és még néhányan), elküldte két saját könyvét, akivel Bécsben találkoztam egyik 3-4 napos olvasási 'orgiámon'. Ezek az 'orgiák' úgy zajlottak, hogy mivel a kilencvenes évek közepén Bécsben lehetett a legközelebb sok feminista könyvet találni, rendszeresen kimentem pár napra olvasni. Egy-egy feminista ismerősnél laktam és egész nap olvastam az IWM (Institut der

Wissenschaften von Menschen) könyvtárában – orrvérzésig! Persze ezt csak pár napon keresztül lehetett ilyen koncentráltan művelni, napi 5-6 könyvet átfutni, és mindezt félév közben, amikor több idő nem is nagyon akadt erre. Feminista filozófusokat is csak Bécsben találhattam, szakértő közönséget keresve feminista Platón-interpretációmra nekik adtam elő (először németül írtam amúgy is), amikor a bécsi filozófusnők klubja (Wiener Philosophinnenklub) meghívott egy előadásra. Szép emlékek ezek, amikor az egyetemmel szembeni Café Landtmannban érdeklődésemre Herta Nagl professzor mesélt a fontos új feminista könyvekről. Egyik könyvét, *A feminista filozófia* címűt le is fordították magyarra (Nagl 2006). Igen kiváló mű, haladóknak való, de nálunk kevesen olvassák, mivel a feminista elmélet főszórája főleg angol nyelvű. Például, Rosemary Tong könyvéénél, melyet akkortájt nálunk favorizáltak, Nagl könyve sokkal jobb! A kilencvenes évek végére a CEU könyvtára is kiépült, már kezdetben is volt egy feminista programjuk (Gender and Culture címen), vagyis nem kellett már ezért Bécsbe utazni. Sok támogatást kaptunk (magam is) tőlük, amikor pályázni lehetett kisebb ösztöndíjakra a magyar gender studies művelőinek, valamint vendégelőadóként meghívtak kiemelkedő feministákat, mint Elizabeth Grosz vagy Martha Nussbaum – ők voltak számomra emlékeztetések. Emellett az Open Society Institute-nak volt egy ösztöndíj-programja, Research Support Scheme (RSS), amely kétéves ösztöndíjjal (2000-2002) támogatta a projektemet „The Philosophy of Love and Desire and the Presentation of Gender” címmel. A CEU gazdag könyvtárának használata pedig lehetővé tette magyar és a régióbeli feministáknak, hogy olvashassuk a fontos és a legújabb könyveket is, vagyis nemzetközi színvonalon művelhessük tudományunkat. Gyakran éltem avval a privilégiummal, hogy kikölcsönözhettem egy-egy feminista könyvet és abból tanítottam az ELTE-n, esetleg egy-egy fejezetet sajátkezűleg lemásoltam a hallgatóimnak, hogy ők is olvashassák! Ennek a lehetőségnek elvesztése a CEU elüldözésével valóban pótolhatatlan veszteség lesz a magyar tudomány művelői számára is, akiket saját intézményük nem lát el megfelelően még könyvekkel se! Hallgatóink számára se lesz lehetőség a könyvtár használatára, akik oktatói ajánlással ott olvashattak!

Saját aktív részvételem a nemzetközi feminista diskurzusban

Ez a részvétel, helyzetemből adódóan limitált, mint magyarul tanító egyetemi oktató csak ritkán publikálok angolul, hiszen dupla munka egy cikket két nyelven megírni. Ezért csak kivételesen születnek idegen nyelven a cikkeim, ha olyan a helyzet, hogy elkerülhetetlenül szükséges. Ezért saját megítélésem szerint talán szerénytelenség nélkül mondhatom: két témában járultam hozzá

a nemzetközi tudományhoz, egy feminista Platón-értelmezéssel, meg egy poszt-szocialista Beauvoir-olvasattal.

Korai írásom (a kilencvenes évekből) egy feminista Platón-értelmezés, ami akkori németországi tartózkodásom alatt eleve németül íródott (Joó 1997), és egy konferencia miatt angolul is megírtam (Joó 2007b). Ritka alkalom és élmény volt a kilencvenes években, hogy részese lehettem a nemzetközi feminista filozófia diszkurzusának egy német Platón-cikkkel, majd angol változatban a bostoni filozófiai világkongresszuson elő is adtam (1998-ban). Felemelő érzés volt a magyar egyetemi, tudományos világból átlépni a nemzetközibe, még ha csak rövid időre is, az ösztöndíj lehetőségei révén. Ez a helyzet később azonban kivételesnek bizonyult, bár az ezredforduló táján még lehetőség volt időnként eljutni egy-egy külföldi konferenciára (egyetemi vagy a Soros Alapítvány támogatásával). Ez azóta gyakorlatilag megszűnt, anyagi okokból, az egyetemi költségvetés régóta nem biztosít rá forrást, hogy részt vehessünk a nemzetközi tudományos életben.

Még egy publikációval jutottam el később, a kétezres években a nemzetközi eszmecserék terébe, Simone de Beauvoir műve, *A második nem* poszt-szocialista olvasatával. Ebben Vasvári Lujzinak nagy szerepe volt, hiszen ő tartotta fontosnak, hogy az AHEA, az American Hungarian Educators Association online folyóiratában, a *Hungarian Cultural Studies*-ban megjelenjen (Joó 2011). Először ezt a témát a filozófusnők világkongresszusán adtam elő a csodálatos Barcelonában, meg is jelent a konferencia-kötetben. Számomra azonban nem a publikációk, hanem az élő találkozások számítanak igazán, két-három nemzetközi feminista kongresszus tartozik legszebb feminista emlékeim közé: a bostoni 1998-as, a barcelonai 2004-es, és a római Symposium 2006-ban. Arcok és nevek kötődnek hozzájuk, találkozások (Meril, Pilar, Frederica) és városképek – valamennyi az International Association of Women Philosophers (IAPh) keretében. Sajnos az amerikai helyszínen rendezettek abszolút elérhetetlenek a magyar egyetemi fizetésekből, intézményi támogatás minimum 15 éve nincsen hozzá, így hiába jelentkeztem és fogadták el az absztraktomat legutóbb a nemzetközi Beauvoir társaság washingtoni konferenciájára, végül mégsem nem sikerült elmennem.

Feminista filozófusi identitásom

Ez az identitás, mint önazonosság a 90-es évek közepe óta létezik. Külső szempontból, mások számára ez az identitás a tanszéken nagyrészt a negligálás, tűrés szintjén létezett, azt a kivételes esetet leszámítva, ha amerikai-angol vendégprofesszor érkezett hozzánk. Akkor hirtelen fontossá váltam, lehetett velem büszkélkedni – van nekünk ám egy feministánk is, és milyen helyes/csinos a tetejébe! Gyakran kértek meg rá, hogy menjek ebédelni-

vacsorázni a vendéggel. Az akkori tanszéki helyzetemről beszámoltam *'Helyes-feminista' filozófia* című, kétnyelvű kötetben (Joó 2006a), melyben a társadalmi nemeket tanító magyar kutatók mesélték el tapasztalataikat. A cím eredete Bence Györgyhez köthető ti. Gyuri, a rezignált bölcse szerint a tanszéki kollégák még annak is örülhetnek, hogy ilyen helyes feminista jutott nekik személyemben! Járhattak volna sokkal rosszabbul is, például egy csúnya, férfigyűlölő feministával! Ő ugyanis biztos volt benne és hangoztatta is már az ezredfordulón egy kötetben, hogy a feminizmust, mint identitáspolitikát nem lehet megúszni nálunk sem, hát okosabb elfogadni ezt a helyzetet. Bence volt az egyetlen idősebb, tekintélyes kolléga, aki mindig támogatott és komolyan vette a feminista elméletet, szemináriumain maga is tanított feminista politikai filozófusokat, sajnos korán meghalt.

Feminizmusom, ill. a gender szempont természetesen az egyetemi óráimon is megjelent, hazatérésem után 1994-től kezdve tartottam ilyen témájú szemináriumokat, előadásokat. Nagy érdeklődés kísérte az általánosan kötelező tárgyak között választható „A nemek azonossága/különbözősége a filozófia történetében” című előadásomat: 100-150 hallgató is járt rá (eleinte a Pesti Barnabás utcai épület 3. emeleti nagyelőadójában volt az óra). Ez az előadás majd 20 évig létezett, némileg átalakuló olvasmánylistával, amiben egyre inkább a modernekre került a hangsúly, bár Platónról, Rousseauról és Nietzsche-ről sose mondtam le. A cím idővel megváltozott a bolognai rendszer bevezetése után, 2006-tól: „Emberi természet, női természet” címen futott, amihez egy e-tankönyv is készült (Joó 2006b).

Feministaként erre a hatásra vagyok a legbüszkébb, remélem 20-25 év alatt számos hallgatómat sikerült elgondolkoztatni, hogy mi az, hogy emberi természet (ha lenne ilyen), ha a nők is emberek, ugyanolyan értelemben, mint a férfiak, akkor miért nézik le, vagy nyomták el mégis őket? Avagy nagyon/kicsit mások és mi következik ebből, van-e természetes rendeltetésük, mi a társadalmi feladatuk, és miért csak az egyik nemnek lenne dolga a faj fenntartása? Hol a nők helye- valók-e/nem valók a politikába? Ezek ma is vitatott és időszerű kérdések!

Feminista önképzőkör, találkozók, workshopok

A nagy feminista lendület, amit csak ma, visszatekintve észlelünk, a hasonló egyes kezdeményezések összekapcsolásából született. A kilencvenes évek közepén (1994-95) a szociológusok szerveztek „Megosztott világ” címmel két találkozót a különböző tudományok területén dolgozó feministák összehozása céljából, amit több hasonló követett, konferenciák, tanulmánykötetek, folyóiratok, gender vagy nők/feminizmus témájú különszámok egész sora! Jómagam egy feminista önképzőkör jellegű kis

csoportot szerveztem, amely négy alapító tagból állt, akik havonta találkoztunk és megbeszéltük készülő tanulmányainkat, feminista olvasmányainkat ill. meghívtunk egy-egy feministát, hogy megismerjük kutatásait, gondolatait. Ez a csoport kilenc éven keresztül működött, egyik tagunk sajnos már nem él, Horváth Krisztina, aki az egyetlen feminista magyar pszichoanalitikusnő volt (lehet, hogy azóta van több?). Még két irodalmár tartozott a csoport magjához, Kádár Judit és Friedrich Judit; ismert és sikeres kutatók ma is.

A szegedi kapcsolat

A szegedi egyetemhez kötődő kapcsolatomból is erről az 1995-ös konferenciáról származik: Reschné Marinovich Sári és Barát Zsazsa ekkor, a Benczúr utcai találkozón hívtak meg vendégként tanítani Szegedre, ahova 10 éven keresztül (1998-2008) nagy örömmel jártam. Szerettem ott tanítani, a hallgatók is valahogy mások (kedvesebbek) voltak, mint a pestiek, a város, benne a Virág Cukrászda (meg a Kerek Perec kávézó) nagyon tetszett. A szegedi menetrendem szerint a szeminárium után egyenesen a Virágba mentem egy sütire, és csak utána az állomásra és haza.

Ekkortájt indultak az évente megrendezett szegedi konferenciák „Nyelv, ideológia, média” címmel a JATE BTK Angol-Amerikai Intézete és oktatói, Barát Zsazsa (és eleinte Sándor Klára), majd Zámbóné Kocic Larisa szervezésében. Azóta is tart ez a sorozat, idén volt a 16. konferenciánk (a tavalyi a járvány miatt elmaradt) és mindegyiken örömmel vettem részt, többnyire elő is adtam. Lényeges szerepe volt ezeknek a találkozásoknak, meg a kedves vendéglátóknak abban, hogy létrejött egy kutatói közösség és él azóta is!

Visszatekintve, bátran állíthatjuk, hogy a magyar feminista kutatás virágzott a következő 10-20 évben, amely praktikus-politikai megfontolásból inkább a társadalmi nemek kutatása (gender studies) megjelölést választotta, hogy az elterjedt antifeminizmust kikerüljük. Sok egyetemen-főiskolán indultak gender kurzusok, de ugyanakkor az egyik legtekintélyesebb magyar filozófusnő, Heller Ágnes, aki akkor emigrációban élt, óva intett a HVG-ben az amerikai egyetemeken garázdálkodó radikális férfigyűlölő feministáktól és a gender tanszékeken művelt áltudománytól. Mindazonáltal, és ennek ellenére mi (mintegy 30-40-en) tudományos elveink és legjobb tudásunk szerint műveltük ezt a tudományt és férfigyűlölők, sem voltunk! Ugyan lefordították magyarra egy amerikai radikális feminista, Catharine MacKinnon könyvét, de azt a kutya sem vette észre, nemhogy éles kritikát kapott volna a Playboy, pornográfia kérdéseivel foglalkozó könyve (MacKinnon 2001). A magyar feminizmus állásáról – első kb. 10 évről – 2006-ban írtam egy összegező-

előretekintő véleményt, ahogy akkor én láttam a magyar trendeket *Anyai, leszbikus fallosz avagy miről beszélnek ezek?!* címmel (Joó 2007b). Az utalás Butler akkortájt megjelent egyik könyve fejezetcímére vonatkozik; nem voltam boldog akkori ezoterikus stílusától. A szegedi 2005-ös konferencián adtam elő véleményemet, melynek témája „A nő helye a magyar nyelvhasználatban” volt. Az előadások egy része megjelent a konferenciakötetben a JATEPress kiadásában 2007-ben. Sajnos ezek a kötetek gyakorlatilag elérhetetlenek, nem kerültek könyvesbolti forgalomba.

Az utóbbi 10 évben, 2010 óta a progresszív tudományos és társadalmi törekvéseknek erős politikai ellenszéllel kell megküzdeniük. Ennek erőteljes megnyilvánulása volt a megkésve ugyan, de mégis szakként elismert, MA-ként akkreditált társadalmi nemek tudománya képzés betiltása az ELTE-n 2018-ban, melynek én is oktatója voltam. Ennek ellenére számos kolléga, velem együtt folytatja az irodalmi művek, történeti korok, stb. nemi szempontból való elemzését, ahogy évtizedek óta ez kutatásaink integráns részévé vált, hiszen a kutatás/oktatás szabad, amennyiben az egyetemi autonómia érvényesül!

Összegezve saját történetemet meg kell említem a külső, hivatalos értékelés szempontját, a címek, rangok kérdését. A saját látószögemből nézve töretlen érdeklődéssel folytattam a nagyrészt előadásaimban szereplő klasszikus filozófusok nőkről szóló nézeteinek elemzését (cikkeket írtam Platónról, Nietzsche-ről, Rousseauról, Foucaultról, Simone de Beauvoir-ról). De a fokozatokban mért szakmai elismerés késve és hiányosan történt, nem professzori rangban, hanem habilitált docensként ért véget a hivatalos pályám. A saját üvegplafon történetet nem hagyhatom elmeséletlenül, bármennyire közsímet általában a jelenség körünkben. Saját tapasztalataimban vált világossá, hogy milyen konkrét mechanizmusok, szokások és struktúrák hozzák létre a nők diszkriminációját, a törvényi egyenlőség ellenére. Megírtam részletesen (Joó 2013). Az egyetemi struktúrák, habitusok ma is őrzik a patriarchális múltat, így a szakmai előmenetelem beragadt az üvegplafon alá, konkrétan 13 évig tartott mire kineveztek docensnek, miután teljesítettem az ahhoz előírt követelményt, a kandidátusi disszertáció megvédését (1996-ban). De a várakozás évei alatt (magyarázták előléptetési tilalommal, korlátozott kinevezésekkel, stb.) megváltoztak a tudományos fokozatok, kinevezések szabályai, így végül egy második disszertációt is kellett írjak ugyanazért a fokozatért, ti. a docensi kinevezésért, ugyanis ez valamikor a kétezres évek tájékán már csak habilitáció után vált érhetővé. Így történt, hogy kétszer teljesítettem egy fokozat követelményeit 1996-ban és 2009-ben, két disszertációt írtam, vizsgáztam. Egy újabb kb. 300 oldalas habilitációs kézirat, habitusvizsgálat után 60 évesen docens lettem, miközben lehettem volna ezzel az erővel professzor is! Ennyi év késleltetés után világos, hogy a professzori

cím, nagydoktori fokozat elérésére nem maradt idő sem a kötelező nyugdíjazási kor elérése előtt – ha egyáltalán hajlandó lettem volna rá, de ezek után nem volt kedvem hozzá! Mindezt azért tanulságos, hogy egy konkrét esetben látható váljon az a tipikusan női egyetemi pályáiv, mely mindig késésben van a férfiakhoz képest és docensként fejeződik be, miközben férfi kollégáink többsége professzorként megy nyugdíjba, miután időben megkapta a soros kinevezéseket, címeket. Hogy a nőkkel miért nem így történik, azt írtam meg a cikkben, mely saját tapasztalataim alapján sorra veszi azokat az öntudatlanul nőket diszkrimináló habitusokat, melyek oda vezetnek, hogy demokratikusan választott egyetemi testületek, valamint udvarias, egyenlőségpárti kollégák öntudatlanul diszkriminálják a nőket, és újratermelik a patriarchátust, anélkül, hogy észrevennék, sőt egyenesen tudatos elveik ellenére. Mesélek tanszéki kávészünetekről, kedves bókokról, teniszmecsről a dékánnal, stb. *Egyetemi életképek- és magyar patriarchátus* a címe (Joó 2013)

A hiányos intézményi elismerés ellenére feminista filozófusi identitásom szilárd, mert szakmai-baráti közösségre találtam a gender-kutatók, feministák között, ami ellensúlyozta az egyetemi fokozatban kifejeződő hivatalos elismerés hiányát. Ennek a tudományos közösségnek az elismerése számít igazán, és ezért nagy örömet okozott a Kaffka Margit-díj! Emellett a hallgatók részéről is kellő elismerést kaptam – ékes bizonyítéka ennek a létszám egy olyan előadáson, amely több közül választható.

Könyvírás és/vagy oktatás

Mindehhez még a könyvek/oktatás jellemzően nemek közti különbségét tenném hozzá. Egy tudós/professzor teljesítményét hagyományosan a könyvek, publikációk számával mérik, - ami ugyan korlátozott felfogás, hiszen az oktató képesség, hatás, hallgatókkal való munka elengedhetetlen az egyetemen. A mai magyar egyetemi rendszerben ez nem számít. A nemek között ebből a szempontból is jellemző különbség van. Férfi kollégáink általában több könyvvel rendelkeznek, míg mi több hallgatóval és fontosabb számunkra a tanítás, mint a könyvek megírása. Természetesen vannak lelkesen oktató és keveset publikáló férfikollégák és sokat publikáló nők, akik nem preferálják az oktatást. Számomra a könyvírás, az íróasztalnál művelt tudomány nem csak, hogy nem volt soha vonzó, de tudományos cikket írni sem szeretek, mindazonáltal az egyetemi állással jár a publikációs kényszer, aminek elfogadható mértékben eleget tettem. Talán 2-3 olyan írásom van, amelynek megírását élveztem, mert ezekben sikerült kitörnöm a tudományos, merev és bonyolult (ti. unalmas) írásmód használatának kényszeréből. De a könyvek publikálásnak elvárása azért évtizedek óta nyomaszt. Ezért nincsenek könyveim, csak egy e-könyv, ami tankönyvnek készült (Joó 2006), viszont

bőven vannak hosszabb kézirataim, melyekből könyvek lehetnek volna: egy német, egy angol és egy magyar nyelvű, többnyire disszertációk, melyeket meg kellett írni előmeneteli célból. Aztán már csak kiadót és pénzt kellett volna szerezni a kiadásukhoz, amely speciális képességet igényel, nem tudományosat! Ilyen anyagi forrást megszerző képességgel nem rendelkezem. De ennél fontosabb, hogy nem is törekedtem igazán arra, hogy könyvalakot öltjön a tudásom. Nekem -és talán nőkollégáimnak is-, fontosabb az élő tudomány művelése, szemináriumon, konferencián, beszélgetés, vita formájában, élő partnerekkel, akik kérdeznek és válaszolnak. Ezt az élő tudományos tevékenységet kedvelem és nem íróasztalnál görnyedni hónapokig egy könyvkéziraton. Persze nem maradtam érintetlenül a saját könyv csábításától, most is dolgozom egy Beauvoir-könyv kéziratán, de nem nagyon bírom benne, hogy képes leszek elérni, hogy meg is jelenjen, vagyis kiadót és anyagi forrást találni hozzá.

Ezt a nemi különbséget egyébként Georg Simmel, osztrák kultúra-filozófus taglalta a 20. század elején „Női kultúra” című írásában, melyet kedvelek és tanítani is szoktam (Simmel 1996). Szerinte a női sajátos kultúra megvalósítása, mely új értékkel, formával gyarapítaná a meglévőt, mely kialakulását tekintve férfikultúra, csak egy 2. fázisban válik lehetségessé, ha a nők előbb elsajátítják a meglévő férfikultúrát. Azután, ennek birtokában majd létrehozzák a sajátosan nőit, melynek egyik jellemzője kell legyen- Simmel szerint- a női kulturális teljesítmények objektiválása, tárgyiasítása, hogy átadható legyen a kultúra folyamatában. Amit fentebb leírtam mint élő tudományt/oktatást, az megfelel a tradicionális női kulturális tevékenységnek (szűk körben, szubjektumok között zajló, mulandó eredményű), amiből a női, újabb területen zajló kulturális alkotás során tárgyiasult formát, könyvet kéne létrehozni, ahogy a férfiak mint a kultúra alkotói mindig is csinálták. Ezért ez az objektiváció nekik sokkal jobban megy, míg a nőknek kevésbé. Nagyon érdekes szöveg ez, további kérdéseket vet fel és valójában nem hiszem, hogy igaza van, bár történetileg megmagyarázza a fenti jelenséget! Nem hiszem, hogy a kulturális teljesítmény feltétlenül objektivált (könyv)formát kell öltönn, bár a megőrzésnek ez szilárdabb módja, mint az élő. Azonban emellett talán még fontosabb az, hogy a könyveken túl minden nemzedéket újból meg kell tanítani élő kapcsolatban (oktatás) a kultúra elsajátítására és művelésére, olyan készségek gyakorlásával, melyek könyvből nem tanulhatóak meg. Ma ez a dilemma az online vagy élő oktatás formájában merül fel, a nemi szempont nélkül. Az oktatás azonban közismerten és ma is női szakma.

Ez volt az én feminizmusom rövid története, érdemes lenne másoknak is folytatni, hiszen külön helyi központok, szakmai közösségek jöttek létre Szegeden, Debrecenben, egyes karokon (ELTE TáTK), vagy tanszékcsoportokban. Élőszóban már szerveztem egy ilyen sorozatot

(Antonia Burrows Közkincs Könyvtárában), ahol többen elmesélték magyar feminista történetüket. Az utóbbi években, hivatalos nyugdíjazásom után sem hagytam abba feminista tevékenységemet, szívesen tartok szemináriumot, ha meghívnak, szabadegyetemnek nevezett önszerveződő kurzusokat, feminista olvasókört szervezek.

Hivatkozott művek

- Joó, Mária. 1996 „A platóni erosról-feminista interpretációk kapcsán” *Magyar Filozófiai Szemle*, (40) 1-2-3: 1-30.
- Joó, Mária. 1997. „Die Liebe zum Ahnlichen. Platonischer Eros und Feminismus.” *Gymnasium*. Zeitschrift für antike Kultur, Heidelberg, (103) 2: 130-155.
- Joó, Mária. 2006a. „Helyes feminista filozófia” in *A társadalmi nemek oktatása Magyarországon*. szerk. Pető Andrea. Budapest: ICsSzE Minisztérium, 41-49.
- Joó, Mária. 2006b. *Emberi természet, női természet*. e-tankönyv <http://szabadbolcsesz.elte.hu/index>
- Joó, Mária. 2007a. „Leszbikus, anyai fallosz? avagy miről beszélnek ezek?” in *A nő helye a magyar nyelvhasználatban*. szerk. Barát E. Sándor K. Szeged: JATEPress, 29-39.
- Joó, Mária. 2007b. „Women, Homosexuality and Platonic Love” in *Kultúra és Közösség* (9) 4: 17-21.
- Joó, Mária. 2011. „The Second Sex in Hungary. Simone de Beauvoir in the Post-socialist Condition” in *Hungarian Cultural Studies* (14) 2. <https://ahea.pitt.edu/ojs/index.php/ahea/article/view/37>
- Joó, Mária. 2013. „Egyetemi életképek. Kis magyar patriarchátus” *TNTeF*. 3 (1): 113-125.
- Nagl-Docekal, Herta. 1990 szerk. *Feministische Philosophie* Wien: Oldenburg.
- Nagl, Herta. 2006. *Feminista filozófia*. Budapest: Áron Kiadó.
- MacKinnon, Catharine. 2001. *A feminizmus változásai*. ford. Borsody Gyöngyi. Budapest: Pont.
- Simmel, Georg. 1996 „Női kultúra” in *A kacérság lélektana*. Budapest: Atlantisz, 25-45.